

УДК 930.25(71)

DOI: 10.30840/2413-7065.2(79).2021.234291

УКРАЇНЬСЬКА ДІАСПОРА В БОРОТЬБІ З РОСІЙСЬКИМИ ФАЛЬСИФІКАТОРАМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Микола ТИМОШИК

orcid.org/0000-0002-7011-3022

доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики КНУКіМ

Анотація. Стаття написана на основі опрацювання автором архівів української еміграції під час наукового стажування у Великій Британії. Її завданням є з'ясувати та увиразнити засоби і шляхи, які використовувала українська діаспора у своїй боротьбі з інформаційно-пропагандистським наступом Москви проти позитивного розв'язання західною спільнотою «українського питання» після Другої світової війни.

То був час, коли російська урядова машина посилала свою контрпропагандистську роботу на західному напрямку. За цих умов світ продовжував сприймати українців як частину «великого радянського народу», який одностайно будує комунізм, а саму Україну – лише формально державою за декларативним записом її назви в документі ООН як країни з вагомим внеском у перемогу над фашизмом.

За умов бездержавності українські громадські інституції на чужині заступили державні посольства та офіційні представництва і взяли на себе відповідальну справу постійного завідування українського інформаційного поля.

Українська діаспора у своїй боротьбі з інформаційно-пропагандистським наступом Москви проти позитивного розв'язання західною спільнотою «українського питання» використовувала такі засоби: йшлося, зокрема, про перевірку наявності українці в головних бібліотеках країн, де компактно проживали українські емігранти; аналіз того, що інтерпретували автори-чужинці у нечисленних текстах про Україну і українців.

Представники українських громадських організацій налагоджували особисті контакти із директорами бібліотек у містах із компактним проживанням українців. Мета – створення там відділів української книги і преси. 1948 року у Мюнхені створено централізовану мережу для забезпечення українськими виданнями головних чужинських бібліотек.

Успішний прорив інформаційної блокади Москви питання про голодомор 1933 р. здійснено за допомогою серії видань англomовних брошур із цієї проблеми коштом Союзу Української Молоді на чужині.

Ключові слова: українська діаспора; інформаційна діяльність; українське питання; українськомовні видання; бібліотечна справа; фальсифікація історії; російська пропаганда.

UKRAINIAN DIASPORA IN THE STRUGGLE WITH RUSSIAN FALSIFIERS OF THE HISTORY OF UKRAINE AFTER WORLD WAR II

Mykola TYMOSHYK

Doctor of Philological Sciences, Professor of Chair of Journalism,

Kyiv National University of Culture and Arts

Annotation. The article is based on the author's processing of the archives of Ukrainian emigration during his research internship in Great Britain. His task was to find out and clarify the means and ways

© Тимошик М.

used by the Ukrainian diaspora in its struggle against Moscow's information and propaganda offensive against the Western community's positive resolution of the "Ukrainian question" after World War II.

That was the time when the Russian governmental machine intensified its counter-propaganda work in the Western direction. Under those conditions, the world continued to perceive Ukrainians as part of the "great Soviet people" who unanimously built communism, and Ukraine itself as only a formal state declaratively writing its name in UN documents as a country with a significant contribution to the victory over fascism.

Under the conditions of statelessness, Ukrainian public institutions abroad replaced state embassies and official representations and took on the responsible task to constantly plant the Ukrainian information field.

The Ukrainian diaspora used the following means in its struggle against Moscow's information and propaganda offensive against the Western community's positive solution of the "Ukrainian question".

In particular, it was a matter of checking the presence of materials on Ukrainian studies in the main libraries of the countries where Ukrainian emigrants lived compactly. Foreign authors' interpretation of mentions was said about Ukraine and Ukrainians in those few texts was analyzed.

Representatives of Ukrainian public organizations established personal contacts with directors of libraries in cities with a compact residence of Ukrainians. The goal was to create Ukrainian book and press departments there. In 1948, a centralized network was established in Munich to provide major foreign libraries with Ukrainian publications.

The successful breakthrough of the Moscow information blockade on the issue of the Holodomor of 1933 happened due to publication of a series of English-language brochures on this issue at the expense of the Ukrainian Youth Association abroad.

Key words: Ukrainian diaspora; information activity; Ukrainian question; Ukrainian-language publications; library business; falsification of history; Russian propaganda.

Імперіалістична Москва винаходить щораз нові засоби і чинники, які протиставити національно-самостійницьким прагненням поневолених нею народів. І на Заході, помимо деякого протверезіння, що унагляднюється у твердішій і рішучішій поставі західних великодержав у відношенні до Москви, ідеї розчленування московської тюрми народів на національні держави ще не настільки закріпилися, щоб ми могли бути спокійніші про наше майбутнє. Українська еміграція мусить продовжувати свою працю на чужинецькому відтинку, а для цього мусить знайти відповідні засоби.

The Ukrainian Review (London). 1959. Ч. 1 (6)

Приводом для написання цієї статті є віднайдений автором в архівах української еміграції у Великій Британії офіційний документ, який 1948 року був також опублікований в лондонській газеті «Українська Думка», – «Звернення до загалу українських авторів, книгарів, видавців, культурно-освітніх установ, бібліотек і музеїв в усіх країнах світу, де живуть українці» [4]. Його підписали представники різних громадських організацій українців на чужині.

Публікацією цього документа в головній газеті західної діаспори було привернуто увагу організованого світового українства до того інформаційного вакууму, в якому перебувало так зване «українське питання»: у результаті чергового переділу Європи після закінчення Другої світової війни воно так і залишалося нерозв'язаним. Світ продовжував сприймати українців як частину «великого радянського народу», який одностайно будує комунізм, а саму

Україну – лише формально державою за декларативним записом її назви в документі ООН як країни з вагомим внеском у перемогу над фашизмом.

Справа виглядала тривожною і, з точки зору історичної, несправедливою. Потужний інформаційно-пропагандистський наступ Москви на західному напрямку нахабно придушував і знівельовував розрізнені в різних частинах світу голоси представників українських діаспорних організацій.

Звісно, що в міру своїх сил і з використанням усіх можливостей ці організації старалися з усіляких нагод, офіційно і приватно, інформувати світову спільноту про Україну і українську справу: історію, культуру, літературу, визвольні змагання за власну незалежну державу та політичні домагання на світовій арені. Однак цього було замало.

Якщо брати Велику Британію як одну з найвпливовіших у виробленні пріоритетів міжнародної політики країн, то її політичний істеблшмент, провідні державницькі, наукові, журналістські кола рішуче мало були поінформовані в цих питаннях.

Слід було з'ясувати реальний стан справ.

Завдання статті – з'ясувати та уявити засоби і шляхи, які використовувала українська діаспора у своїй боротьбі з інформаційно-пропагандистським наступом Москви проти позитивного розв'язання західною спільнотою «українського питання» після Другої світової війни.

Одна українська книжка серед тисячі російських

У середині 1948 року представники недавно створеного Союзу Українців у

Великій Британії вирішили перевірити, що може дізнатися британський світ преси, публіцистики, науки, літератури, політики у їхніх наукових установах та провідних бібліотеках про Україну та українців. Тоді і був стверджений прикрий факт: у каталогах бібліотеки Лондонського університету на тисячу книжок, писаних про Росію, на сто – про Польщу, надibuвалася лише одна – про Україну.

Не кращою виявилася картина і у фондах British Library – найбільшої, після Конгресової США, бібліотеки світу. Щоправда, тут знаходиться низка оформлених за каталогами збірок з україніки, однак хронологічно вони відносяться до початків ХХ ст. Передвоєнні і післявоєнні десятиліття (а це передусім тріумф і поразка визвольних змагань українців, планове винищення їх більшовиками, колективізації і голодомори, репресії і руйнування національної церкви, насильна русифікація) – білі плями. Порожньо і в третій, недавно заснованій, поважній установі у Лондоні – Британському інституті політичних дослідів сходу Європи.

Крізь російські окуляри на Україну і українське питання продовжував дивитися не лише лондонський, а й увесь західний політико-державницький істеблшмент. І на цей факт усе частіше стала звертати увагу еміграційна українська преса. Вустами доктора Ярослава Рудницького порушену лондонською «Українською Думкою» проблему загострює тижневик «Українські Вісті» з Нового Ульма (Німеччина): «Ці недостачі, що їх тепер дошкульно відчуваємо на еміграції – це прогріхи минулого, а зокрема наших видавців і авторів, що не подбали про надходження своїх

видань до важливіших культурно-наукових центрів Європи. Нічого дивного, що тут теж майже вся україніка стоїть під «русскімі». І щоб, наприклад, знайти історію України М. Грушевського, треба відкрити так званий реальний каталог у відділі «Росія», а щоб знайти якусь граматику української мови, треба її шукати під «Русіш»! Мала кількість україніки й своєрідна непоінформованість Західної Європи про українську проблематику – ось причини такого стану речей» [11].

Проведена наприкінці 40-х років ХХ ст. вибіркова перевірка наявності україніки в головних бібліотеках Лондона вказала лише на кількісний аспект гострої проблеми – брошур і книг про Україну на Заході було вкрай мало. Але ж ніхто з фахівців не досліджував змісту наявної україніки з точки зору її об'єктивності, відповідності історичній правді. Інакше кажучи, ніким і ніколи не робився аналіз того, як інтерпретували автори-чужинці у тих нечисленних текстах України і українців. Що про це тлумачилося, скажімо, в популярних чужоземних енциклопедіях, довідниках, путівниках для мандрівників?

Відповіді на такі питання частково віднаходимо в публікації «Української Думки» «Про Мазепу і Гоголя». Небайдужий до української історії читач цієї газети з міста Лестер Юрій Смолич, який добре знав англійську, уважно простудіював популярну на той час у Великій Британії енциклопедію *Reag's Encyclopedia*. В узагальнюючій статті про видатних особистостей світу він заледве знайшов двох українців – Мазепу та Гоголя. Про українського гетьмана Івана Мазепу англійський автор енциклопедії написав так: «Мазепа – це герой Байронової поеми, був дійсно особою

поляком, був прив'язаний голий до дикого коня, якого пустили в російські степи за те, що залицявся до жінки вельможі. Його звільнили козаки, після чого посів почесне становище...» [7].

Ніякого українського сліду не прочитається і в тексті про Миколу Гоголя. Тут про нього йдеться як про «одного з найбільш визначних російських новелістів».

На думку автора допису, якби цією справою зайнявся хтось із знаних українських науковців, то напевне б можна було виправити ці великі помилки і при нагоді переконати чужинське видавництво, що в українців є більше визначних людей. Адже в передмові до вже 64-го видання цієї постійно доповнюваної і змінюваної енциклопедії автор, дякуючи читачам попередніх видань за їхню критику й поради, запевняє, що вислідом цього в новому виданні знайдеться багато змін і додатків.

Чому б не використати цього шансу?

Цю думку читача продовжує редакція газети. Але в гострішій формі: «Порушена справа дуже важна з нашого погляду. Чужоземні публікації типу названої енциклопедії, призначені для широких кіл звичайних читачів, містять багато невірних і перекручених даних... Виправлення цих неточностей можуть зробити наші фахівці-вчені, бо тільки їхня аргументація буде взята до уваги. На жаль, одні з наших учених так зайняті щоденною працею, що не можуть зробити ще й цього, а другі, сидючи по різних «комітетах» та «інститутах», допомагають утверджувати на Заході поняття, що ми і москалі – «всьо одно». Що ж до Гоголя, то і в нас самих є поділені думки: одні вважають, що він, хоч народився українцем, – духово належав Москві, другі твердять, що він з розумом писав по-російськи,

щоб, відкриваючи тією мовою гнилизну, рабство і дурноту москалів, спричинитися до скорішого розвалу московської імперії. Офіційно в Україні вчать, що Гоголь – «великий російський письменник». Ця проблема чекає на остаточне вирішення в нас самих» [7].

Виконавці місії Книжкової палати

В опублікованому 1948 року «Українською Думкою» зверненні Союзу Українців у Великій Британії до всіх, хто мав стосунок до творення, продукування та поширення книжок і періодики, містилося конкретне прохання: надсилати бодай у ці три найповажніші британські установи по два примірники всіх українських друкованих книжкових видань, журналів, газет, бюлетенів, які з'явилися за останні десять років в умовах чужини, або привезених у різний спосіб із рідних земель. «Пам'ятаймо, – наголошується у зверненні, – що від інформації чужинців про нас залежить у великій мірі розвиток нашої справи, справи України і її боротьби – справи всім нам надто дорогої, щоби до неї легковажно підходити» [4].

Звернення, про яке йдеться вище, не було першим.

Ще 1945 року керівництво Музею-архіву Української Вільної Академії Наук (УВАН), що містилася в Німеччині, закликала всіх українських видавців на чужині надсилати туди по сім примірників своїх видань, які Музей-архів своїм коштом зобов'язувався розсилати головним науково-просвітнім осередкам та бібліотекам чужинських країн, де формувалися найбільші скупчення українців. Архівісти аргументували це тим, що, з одного боку, українські книжки, газети, журнали покликані замінити

сотням тисяч розпорошених світами українських скитальників рідну школу, організацію, просвіту, церкву, а з другого – рідне друковане слово завжди було найкращим засобом культурної репрезентації організованого українства за кордоном.

Белася підготовка до проведення спеціального наукового з'їзду української еміграції, де планувалося створити централізовану мережу для забезпечення українськими виданнями головних чужинських бібліотек. Початок цьому процесові поклало створення у вересні 1948 року в Мюнхені «Книгоцентру», який об'єднав сорок існуючих на той час у Німеччині українських установ і організацій, що мали стосунок до книговидавничої і пресової діяльності: видавництв, друкарень, книгарень, об'єднань письменників, редакторів, рецензентів та критиків [12]. Трапилося так, що саме ця поважна інституція загальноукраїнської еміграції стала згодом своєрідною Книжковою палатою України на чужині, яка добровільно взяла на себе обов'язки регулярно постачати бібліотеки новинками українського друку. Для цього слід було переконати українських видавців і друкарів у необхідності тіснішої співпраці.

З переїздом УВАН із Німеччини до США 1950 року Український музей-архів поширює ще одне своє звернення до видавництв, редакцій та окремих видавців. У ньому встановлювалося обов'язкових десять примірників, які мали надсилатися на нову нью-йоркську адресу УВАН для виконання своєї місії її Музеєм-архівом [3].

Цінну інформацію про поширення українцями англомовних видань у 50-х роках ХХ ст. залишив у своїх спогадах

В. Іванцюра. Йшлося про знаковий промисловий і культурний центр Великої Британії Ноттінгем, де після Другої світової війни колонія українських переселенців помітно збільшилася.

У серпні 1957 року активісти відділу СУБ у Ноттінгемі звернулися до директора центральної міської бібліотеки й запропонували заснувати при цій установі відділ українських книг. Директор бібліотеки підтримав ініціативу українців і для закупки таких книг пообіцяв виділити кошти.

Незабаром управа СУБ отримала від бібліотеки листа такого змісту: «Дорогий пане Рафальський, ми закупили 44 книжки в українській мові і вони вже є в бібліотеці. Будемо вдячні за одержання від Вас додаткових книжок, які можете прислати» [5].

Незабаром до бібліотеки українці передали ще 29 книг, які закупили коштом своєї організації. Здебільшого це були англomовні видання. Крім центральної міської, вони стали збирати друковані видання для менших бібліотек міста, а також для університетських у Ноттінгемі та Бірмінгемі. Туди спрямовували, зокрема, всі свіжі числа англomовних журналів, що видавалися силами українців у Лондоні та Нью-Йорку, – *Ukrainian Review*, *ABN Correspondent*. За збереженим примірником повного реєстру висланих до цих бібліотек англomовних видань українців за 1955–1962 рр. зазначено 1411 назв [13]. У цей період до Ноттінгема та околиць стало надсилалося з Лондона 30 примірників кожного числа *Ukrainian Review*.

Як згадує В. Іванцюра, не всім сподобався український відділ у міській бібліотеці. На деяких сторінках українських книг явні недобррозичливі залишали

неприємні для українців написи російською мовою. Це стосувалося здебільшого окремих епізодів української історії. Дуже часто під певними історичними даними було написано «брехня», іноді – з коментарями. Наприклад: «*Князь Владимир – русский князь*», «*Король Данило – тоже русский*».

Ще один переконливий аргумент за негайне посилення промоції «українського питання» серед західного читача силами самих українців, а не їхніх відривних ворогів. Цього разу – від читача «Української Думки»: «За умов бездержавності українські громадські інституції на чужині мусять заступити державні посольства та офіційні представництва і взяти на себе відповідальну справу постійного засівання українського інформаційного поля». Таку думку висловив у листі до редакції Михайло Луців. Він не залишився байдужим, коли в газеті *Oxford Mail* (травень 1952 р.) прочитав коротке повідомлення про те, що в Оксфорді поляки створили «Товариство вільної Європи», яке тут же об'єдналося з «Товариством вільної Росії». Цю новину читач прокоментував так: «На мою думку, у цих товариствах поляки будуть співати пісню про «кохани Львув», «... од можа до можа», а москалі, як завжди, про «єдиную і неделимую Рассею». Оксфорд є містом університетів, отже студентів і професорів, тому було б добре, щоб такі люди знали правду про ці країни, опановані тепер большевиками, а не фальш і недійсність, подавані поляками та москалями з притаманними їм імперіялістичними зазіханнями... Час, щоб ми самі про себе дещо сказали студентам і професорам університету. Було б добре мати там по книгарнях книжки про Україну і українців» [8].

Варто наголосити, що зацікавлення українознавчою проблематикою з боку західних дослідників посилилося саме після Другої світової війни. І вони все частіше стали звертатися до українських організацій з проханнями надсилати будь-які інформаційні матеріали з цієї проблематики до чужинських бібліотек, аби науковці й дослідники менше залежали від тлумачення складних політичних питань офіційною Москвою. Як це зробив, скажімо, представник Гуверівського наукового інституту (США) в Німеччині професор Марвін, звернення якого було опубліковане в низці українських еміграційних газет.

Повертаючись до цього звернення, редакція «Української Думки» знову закликала і видавництва, і своїх читачів: «Земляки, не викидайте старих газет, брошур, книг, а посилайте все, що маєте, до українського відділу Гуверівської бібліотеки!».

Цікаво, що представництво Гуверівського інституту уповноважило українську активістку Г. Наконечну бути посередником у відборі й відправці до цієї установи видань про Україну будь-якими мовами [9].

Беруться за справу і редакції українських газет.

Факт виходу в світ першої англomовної книги про Україну, видану неукраїнцями, газета «Наш Клич» подає як сенсаційний: «В Лондоні появилася англійська брошура католицького письменника Мішеля Деріка «Східні католики під советським пануванням» – про УГКЦ в Західній Україні. Написана дуже цікаво і правдиво. Автор звертає увагу на переслідування церкви москалями, також багато пише про митрополита Андрея Шептицького. Наприкінці

книжки автор подає низку документів про переслідування УГКЦ в Україні» [6].

«Українська Думка» від кінця 1956 року започатковує спеціальні англomовні щотижневі сторінки *Ukrainian Thought*. Тут у перекладі з української мови подавалися кращі матеріали тижня для англomовних читачів. Водночас ці сторінки були своєрідною лектурою для вивчення англійської мови українцями.

Газети акцентують увагу на виході кожної книжкової новинки англійською, яку стали готувати до друку українські видавництва. Ось інформація за 1950 рік: «Наклад виданої СУБом книжки проф. Матіюса «Тарас Шевченко» (англійською мовою) склав 5 тисяч примірників. Книжку із супровідним листом надіслано до 700 бібліотек, університетам та до преси Великої Британії. В недільному числі додатка до лондонської «Таймс» появилася прихильна рецензія. Видання надіслано до університетів Америки, Швеції, Норвегії, Голландії та Франції».

Прорив інформаційної блокади Москви про голодомор 1933-го

Восени 1953 року українська молодь Великої Британії вирішила привернути увагу світової спільноти до сумної дати української історії – 20-річчя замовчуваного Москвою голодомору в Україні 1933 року. На вулиці низки міст, містечок і поселень Великої Британії організовано, з плакатами і транспарантами вийшли сотні активістів. Вони роздавали перехожим надруковані англійською мовою листівки про непокараний злочин Москви проти українського народу. У містечку Болтоні, скажімо, до акції-маніфестації долучилися понад 1000 британців. За даними «Української Думки»,

під час акції було роздано понад 50 тисяч листівок [1].

У такий спосіб молоді українські емігранти остерігали західний світ від підступних намірів Москви поширювати свою гегемонію в глиб Європи та на інші континенти.

Цікаво розповідала про хід акції у Британії «Українська Думка». Число цієї газети від 29 жовтня 1953 року було накрито великою шапкою-заголовком «Москва – кат України»: СУМ на чужині відзначає пам'ять жертв голоду 1933 року». Цій темі була присвячена вся перша шпальта і наступний розворот часопису [1].

Акція на відзначення роковин голодомору цим не закінчилася. Того ж року Крайовий комітет СУМу ініціює всебританський збір коштів на видання серії популярно написаних брошур про ініційований Сталіним та його клікою геноцид українського народу. На той час активісти вже мали у своєму розпорядженні підготовлені рукописи майбутніх видань місцевих авторів: «В дев'ятім крузі» Осипа Воропая, «Голод імени Сталіна: Україна в 1933 році» Ф. Пігідо-Правобережного та «Комунізм – ворог людства» О. Калинника. Книжки вирішено було видати окремими накладами двома мовами – англійською та українською.

Збір коштів пройшов успішно. І вже того ж 1953 року заходами Крайового комітету СУМ побачили світ два перших видання проекту.

Першою надрукували англійською мовою «В дев'ятім крузі» (The ninth circle). Епіграфом до неї стала строфа Юрія Клена з поезії «Терцини»:

*Вважай на магію страшних чисел:
Ось пекло, це землі частина шоста,
А край зелених верб і пишних зел...
Останній в пеклі круг, дев'ятий круг...*

З-під пера маститого журналіста й письменника-публіциста, який певний час редагував газету «Українська Думка», Осипа Воропая (Степового) вийшла переконлива й страшна своєю оголеною правдою розповідь про те, що він побачив на власні очі в 1932–1933 рр. на рідній Вінниччині, коли працював дільничним агрономом Уланівської МТС. Тому й підзаголовком до цього спогаду стали слова: «Те, що я бачив власними очима». Наведемо короткий уривок із того побаченого автором на власні очі та зафіксованого в цій книзі: «У травні почалися дощі. Дощі падали майже щодня і зелень буйно розвивалася. На не оброблених городах, садах, понад дорогами – скрізь, де тільки можливо, росли величезні бур'яни... Люди, наївшись зелені, іноді навіть сирі, масово пухли і вмирали. В другій половині травня смертність була така велика, що колгоспна підвода, спеціально для цього призначена, щодня когось вивозила на цвинтар.

Мертві тіла звалювали без трупів кілька в одну яму і присипали землею без будь-яких звичаєвих чи релігійних обрядів. Це був час, коли приниження людської гідності було доведено до карних меж» [2].

Тираж англійського варіанта книги склав 3000 примірників. Цікаво, як видавці розпорядилися ним? Завдяки газетній публікації можемо це встановити. Для терену Великої Британії залишили половину накладу. Решту 1500 призначили для зарубіжжя: 750 надсилали як подарунок до бібліотек різних країн світу, здебільшого англійських, а інші оформили в кольпортаж для продажу – по два шилінги за примірник [10].

На видання і розсилання накладів цієї книги буди використані пожертви,

зібрані в таких містах Великої Британії: Болтон, Бредфорд, Галіфакс, Бері, Рочдейл, Лондон, Ковентрі, Сток-он-Трент, Міддлтон і Гаддерсфілд, про що вказано на звороті титульної сторінки.

Уміщена в книзі Ф. Пігідо-Правобережного інформація – також із перших рук. Автор пережив голод на Харківщині і зміг вирватися на Захід, несучи про ті страшні часи свою неспростовну правду. Книга має кілька відмінностей від попередньої: вдвічі більша за обсягом (72 сторінки); спогади доповнюють 11 промовистих документальних фотознімків; передне слово до неї написала англійка Мойра Робертс.

Третя книга із задуманої серії («Що несе з собою комунізм» Олекси Калиника) побачила світ пізніше: 1954 року – український варіант, 1955 – англійський. Від вдвох попередніх відрізняється тим, що в її основі – зібрані автором з різних джерел документи про російсько-комуністичний терор в Україні. Передусім це владні директиви, протоколи, судово-слідчі справи, таємні документи ГПУ про колективізацію, заготівлі хліба, розкуркулення. Структурно складається з 14 розділів.

Про непроминальне значення чи не першого оприлюднення на Заході таких документів прозорливо сказано в передмові так: «Пройдуть роки та десятиліття. У пам'яті людській зітреється жах комуністичного режиму, але ця книга з надрукованими в ній автентичними документами залишиться голосно-промовляючим свідком епохи, свідченням, писаним руками самого окупанта-злочинця або руками його жертви...».

Безцінне, з погляду історичного і виховного, видання цього трикнижжя про голодомор в Україні 1932–1933 рр. – не

єдиний епізод активності СУМ на українознавчому видавничому полі.

Висновки

За умов бездержавності українські громадські інституції на чужині заступили державні посольства та офіційні представництва і взяли на себе відповідальну справу постійного засівання українського інформаційного поля.

Українська діаспора у своїй боротьбі з інформаційно-пропагандистським наступом Москви проти позитивного розв'язання західною спільнотою «українського питання» використовувала такі засоби:

1. Вибіркова перевірка наявності українки в головних бібліотеках країн, де компактно проживали українські емігранти.

2. Аналіз силами національних наукових сил того, що інтерпретували автори-чужинці у нечисленних текстах про Україну і українців. Особлива увага приділялася аналізу присвячених цій проблематиці гасел в енциклопедичних та довідкових виданнях.

3. Офіційні звернення до всіх українських видавців на чужині з проханням надсилати у три найповажніші британські бібліотечні установи по два примірники всіх українських друкованих книжкових видань, журналів, газет, бюлетенів, які з'явилися за останні десять років в умовах чужини, або привезених у різний спосіб із рідних земель.

4. Налагодження представниками українських громадських організацій особистих контактів із директорами бібліотек у містах із компактним проживанням українців з метою створення там відділів української книги та пошук меценатів для закупки книг, виданих українськими еміграційними видавництвами.

5. Створення у вересні 1948 року у Мюнхені «Книгоцентру» як централізованої мережі для забезпечення українськими виданнями головних чужинських бібліотек.

6. Спроба створити на базі Музею-архіву Української Вільної Академії Наук (УВАН), що містилася в Німеччині, своєрідну Українську книжкову палату з метою каталогізації та координації поширення україномовної друкованої продукції, що видавалася в усьому світі.

7. Успішний прорив інформаційної блокади Москви питання про голодомор 1933 року здійснено за допомогою серії видань англomовних брошур із цієї проблеми коштом Союзу Української Молоді на чужині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акція-маніфестація української молоді в Болтоні. *Українська Думка*. 1953. 29 жовтня.
2. Воропай Осип. В дев'ятім крузі. Лондон: СУМ, 1953. С. 10.
3. До видавництв, редакцій та окремих видавців. *Українські Вісті*. 1950. Ч. 13 (13 квітня).
4. Звернення до загалу українських авторів, книгарів, видавців, культурно-освітніх установ, бібліотек і музеїв в усіх країнах світу, де живуть українці. *Українська Думка* (Лондон). 1948 року. 14 листопада.
5. Іванцюра В. Британія і українські поселення на цьому просторі. Б. м., 2015. С. 89.
6. Книжка про Україну. *Наш Клич*. 1946. Ч. 3.
7. Смолич Ю. Про Мазепу і Гоголя. *Українська Думка*. 1956. 27 вересня.
8. Луців Михайло. Шановна редакціє. *Українська Думка*. 1952. 22 травня.
9. Наконечна Г. Про Гуверівський інститут і його книгозбірню. *Українська Думка*. 1950. Ч. 6 (12 лютого).

10. Нове видання СУМу. *Українська Думка* (сторінка «Голос Молоді»). 1954. 3 червня.

11. Рудницький Я. Не занедбуймо важливої справи! *Українські Вісті* (Новий Ульм, Німеччина). 1948. Ч. 84 (16 жовтня).

12. Утворення «Книгоцентру». *Українські Вісті*. 1948. Ч. 84 (16 жовтня).

13. Щорічні звіти СУБ у Великій Британії. *Архів СУБ у Лондоні. Папка «Відділ у Ноттінгемі»*.

REFERENCES

1. Manifesting Action of Ukrainian Youth in Bolton. (Oct.29, 1953). *Ukrainska Dumka*. [in Ukr.]
2. VOROPAI, O. (1953). *On Cruise 9*. London: UYA, p. 10.
3. To Publishing Houses, Editorial Offices, and Private Publishers. (Apr. 13, 1950). *Ukrainski visti*, Vol. 13. [in Ukr.]
4. Addressing Ukrainian Authors, Book Printers and Publishers, Cultural and Educational Establishments, Libraries and Museums in All Countries of the World Inhabited by Ukrainians. (Nov. 14, 1948). *Ukrainska Dumka* (London).
5. IVANTSIURA, V. (2015). *Britain and Ukrainian Settlements in This Area*, p. 89.
6. A Book about Ukraine. *Nash Klych*, p. 3.
7. SMOLYCH, Yu. (Sept. 27, 1956). On Mazepa and Gogol. *Ukrainska Dumka*.
8. LUTSIV, M. (May 22, 1952). Dear Editors. *Ukrainska Dumka*.
9. NAKONECHNA, H. (Feb.12, 1950). About Huveriv Institute and Its Book Collection. *Ukrainska Dumka*.
10. New UYA Publication. (June 3, 1954). *Ukrainska Dumka* ("Holos Molodi" Page).
11. RUDNYTSKYI, Ya. (Oct. 16,1948). Let's Not Neglect the Important Action! *Ukrainski Visti* (New Ulm Deutschland), Vol. (84).
12. Establishment of the "Book Center". (Oct. 16, 1948). *Ukrainski Visti*, Vol. 84.
13. Annual Reports of AUGB in Great Britain. In: *AUGB Archives in London. "Nottingham Department"*. [in Ukr.]